

BIĄŁOŁĘKA WIELU KULTUR

Dariusz Weber

KATEGORIA WIEKOWA: 10-14 LAT

ADRESAT: uczniowie w wieku 10–14 lat.

CZAS ZAJĘĆ: 180 minut (2 × 45 minut, rajd rowerowy 3 × 45 minut).

SŁOWA KLUCZOWE: Mazowsze, edukacja regionalna, społeczeństwo, Warszawa, Białoleka, mniejszości narodowe, Olędrzy, tolerancja, gra edukacyjna, osadnicy niemieccy, Tadeusz Mostowski, osadnicy francuscy, Józef Labey, Żydzi, Henryk Bienenthal, mała ojczyzna, TIK, ślady przeszłości, koegzystencja wielu kultur, tożsamość regionalna, rajd rowerowy.

WPROWADZENIE

Dzielnica Białoleka nazywana jest potocznie sypialnią Warszawy. Przed II wojną światową była jedną z podwarszawskich miejscowości, chętnie odwiedzaną przez warszawiaków zwłaszcza w miesiącach letnich ze względu na jej walory wypoczynkowe. Obok Polaków mieszkali tu Żydzi, Niemcy, a wcześniej – Holendrzy i Francuzi. Warto poznać i ocalić od zapomnienia ślady pokojowego współistnienia wielu kultur, bo współcześnie coraz bardziej się zacierają. Z multietniczną historią Białoleki należy zapoznać przede wszystkim najmłodszych jej mieszkańców. W osiągnięciu tego celu dobrze przeprowadzić z uczniami lekcję pt. *Białoleka wielu kultur*, którą warto zrealizować w ramach godziny wychowawczej, historii i wiedzy o społeczeństwie. Cennym pod względem edukacyjnym i wychowawczym wzbogaceniem zajęć będzie wycieczka rowerowa, w czasie której uczniowie będą mogli odkryć ślady wielokulturowej przeszłości ich małej ojczyzny.

CEL OGÓLNY

Poznanie wielokulturowej historii Białoleki.

CELE SZCZEGÓLNE

Uczeń:

- doskonali umiejętność pracy w zespole;
 - wyszukuje, porządkuje, analizuje oraz wykorzystuje informacje z różnych źródeł;
 - rozwiązuje problemy z wykorzystaniem metod i technik wywodzących się z informatyki;
 - lokalizuje w przestrzeni procesy, zjawiska i fakty z historii małej ojczyzny przy wykorzystaniu planów;
 - tworzy krótką wypowiedź w formie prezentacji;
 - poznaje historię i tradycje swojej okolicy i ludzi dla niej szczególnie zasłużonych;
 - zna wybrane zabytki lokalne i opisuje ich dzieje;
 - wzmacnia swoją tożsamość lokalną i regionalną, coraz więcej o niej wie i lepiej ją rozumie;
 - znajduje i przedstawia informacje na temat swojej gminy, wydarzeń i postaci z jej dziejów;
 - dostrzega zmiany w życiu społecznym na przestrzeni wieków.
-

METODY PRACY:

- asymilacji wiedzy,
- samodzielnego dochodzenia do wiedzy,
- ekspresyjna,
- realizacji zadań wytwórczych.

FORMY PRACY:

- indywidualna,
- w grupach,
- zbiorowa (z całą klasą).

POMOCE DYDAKTYCZNE:

- komputery z dostępem do internetu (lekcję 1. warto przeprowadzić w sali komputerowej);
- ekran z projektorem;
- bezpłatne aplikacje internetowe: Dokumenty Google, Tłumacz Google, Mapy Google, Dysk Google;
- zadania interaktywne zamieszczone przez nauczyciela na platformach Learning Apps i Kahoot! Pro;
- tablety/smartfony z dostępem do internetu oraz z zainstalowanymi aplikacjami: czytnikiem kodów QR i Kahoot!;
- 4 ponumerowane koperty z zadaniami;
- instrukcje, karty pracy, teksty źródłowe dla grup 1–4;
- worek z rekwizytami;
- wydruki artykułów z „Kuriera Warszawskiego”;
- wydruki planów Białoleki;
- karty pracy.

ZAŁĄCZNIKI:

1. Zdjęcia.
2. Instrukcja.
3. Zadanie dla grupy I.
4. Zadanie dla grupy II.
5. Karta pracy dla grupy I. Osadnicy holenderscy (Olędrzy).
6. Karta pracy dla grupy II. Osadnicy niemieccy.
7. Karta pracy dla grupy III. Osadnicy francuscy.
8. Karta pracy dla grupy IV. Osadnicy żydowscy.
9. Mapa.

BIBLIOGRAFIA:

M. Bryk, *Dziedzictwo kulturowe warszawskiej dzielnicy Białoleka: problemy ochrony, prezentacji i popularyzacji*, „Mazowsze. Studia Regionalne” 2011 nr 120, s. 79–101.

Historia Białoleki i jej dzień dzisiejszy, red. A. Sołtan, Warszawa 2007.

M. Mroziewicz, *Henryków – dawna gorzelnia drożdżowa w dzielnicy Białoleka. Unikatowy zabytek przemysłu w Warszawie*, „Krajobraz Warszawski” 2011 nr 120, s. 2–12.

J. Szatygin, *Dziedzictwo kultury olęderskiej na Mazowszu*, „Mazowsze. Studia Regionalne” 2011 nr 7, s. 125–137.

ŹRÓDŁA INTERNETOWE [dostęp: 23.07.2019]:

D. Gadomski, *Henryk z Henrykowa, drożdże i spirytus, czyli tajemnice starej gorzelni*, http://tustolica.pl/henryk-z-henrykowa-drozdze-i-spirytus-czyli-tajemnice-starej-gorzelni_74860

K. Gutowski, *Egzekucja w Piekielku*, <http://mieszkaniec.pl/egzekucja-w-piekielku/>

M. Jałoszewski, *Krótką historia Żydów w Białoleścu*, <http://warszawa.wyborcza.pl/warszawa/1,34887,433135.html>

„Kurier Warszawski”, roczniki 1828, 1836, 1845, 1852, 1856, 1899, <http://ebuw.uw.edu.pl/dlibra/publication?id=24129&tab=3>

G. Lisicki, *Co Warszawie zostało po Olendrach: Gouda, wierzby, Kępa*, http://warszawa.wyborcza.pl/warszawa/1,54420,11575145,Co_Warszawie_zostalopo_Olendrach__Gouda__wierzby_.html

Tadeusz Antoni Mostowski, <https://www.ipsb.nina.gov.pl/a/biografia/tadeusz-antoni-mostowski-h-dolega>

PRZEBIEG ZAJĘĆ

LEKCJA 1.

CZĘŚĆ WSTĘPNA

1. Przywitanie uczniów.
2. Nauczyciel wyświetla na tablicy temat i cel lekcji oraz kryteria oceniania. Wyjaśnia, że temat będzie realizowany na dwóch godzinach lekcyjnych oraz w czasie klasowej wycieczki rowerowej.
3. Pogadanka. Nauczyciel wyświetla na tablicy 2 zdjęcia (**załącznik nr 1**) i zadaje uczniom pytania: „Co przedstawiają fotografie?”, „W jakim języku zostały wykonane widoczne na zdjęciach inskrypcje?”.
4. Nauczyciel prosi uczniów, aby włączyli laptopy (w przypadku braku dostępu do sali komputerowej można skorzystać ze smartfonów lub tabletów) i wykonali zadania zgodnie z instrukcją widoczną na tablicy (**załącznik nr 2**): uczniowie o numerach w dzienniku 1–10 pracują nad poleceniem 1. (**załącznik nr 3**), uczniowie o numerach 11–19 – nad poleceniem 2. (**załącznik nr 4**). Wszyscy wykonują zadania

z wykorzystaniem aplikacji Tłumacz Google i Dokumenty Google.

5. Nauczyciel losuje parę uczniów (po jednym z każdej grupy), którzy udzielać informacji, w jakim języku zostały wykonane inskrypcje na nagrobkach, oraz odczytują ich tłumaczenie na język polski.

Nauczyciel zwraca uwagę, że w przeszłości na terenie Białoleścu obok Polaków mieszkali Francuzi, Niemcy, Żydzi oraz Holendrzy.

CZĘŚĆ GŁÓWNA

1. Nauczyciel dzieli uczniów na 4 zespoły (może to zrobić za pomocą ponumerowanych patyczków). Grupy wyłaniają liderów.
2. Liderzy losują po 1 z 4 kopert. Zawierają one karty pracy (**załączniki nr 5, 6, 7, 8**). Nauczyciel udostępnia każdej grupie link, gdzie umieszczone zostały materiały niezbędne do wykonania poszczególnych zadań oraz karty odpowiedzi, które można edytować w przeglądarce internetowej. Grupy

rozwiązując zadania na komputerze, korzystając z aplikacji Dokumenty Google.

Problemy postawione przed uczniami odnoszą się do 4 mniejszości narodowych (Holendrów, Niemców, Francuzów, Żydów), które w przeszłości wspólnie z Polakami zamieszkiwały Białolekę. Nauczyciel monitoruje za pośrednictwem aplikacji Dokumenty Google pracę poszczególnych zespołów oraz stopień jej zaawansowania. Na bieżąco odpowiada na pytania, wyjaśnia wątpliwości oraz pomaga w kwestiach technicznych. Nauczyciel prosi przedstawicieli grup o wskazanie na planie Białoleki (wyświetlonym na ekranie) miejsc, które w przeszłości zamieszkiwały mniejszości narodowe.

CZĘŚĆ PODSUMOWUJĄCA

1. Nauczyciel udostępnia każdemu zespołowi link do zindywidualizowanego tematycznie quizu, przygotowanego z wykorzystaniem aplikacji Learning-Apps. Uczniowie rozwiązują interaktywne zadania.
 2. Praca domowa.
Wybierzcie w swoim zespole 3 aktorów i przygotujcie wywiad z przedstawicielami podanych mniejszości narodowych lub wskazanymi postaciami. Wykorzystajcie wiedzę i pytania pomocnicze z lekcji. Możecie użyć dowolnych rekwizytów. Każdy z zespołów ma do dyspozycji 5–7 minut.
- Grupa I. Wywiad z osadnikami ołędskimi.
- Grupa II. Wywiad z osadnikami niemieckimi.
- Grupa III. Wywiad z Józefem Labeyem i Tadeuszem Mostowskim.
- Grupa IV. Wywiad z mieszkańcami Henrykowa, którzy wspominają historię osadnictwa żydowskiego na terenie Białoleki.

LEKCJA 2.

CZĘŚĆ WSTĘPNA

1. Nauczyciel prosi wybranych losowo uczniów, aby na podstawie wiedzy zdobytej w czasie ostatniej lekcji dokończyli zdanie: „Białoleka była w przeszłości miejscem pokojowego współistnienia wielu kultur, ponieważ...”. Każdy uczeń może dodać tylko jedno zdanie.

CZĘŚĆ GŁÓWNA

1. Uczniowie prezentują wywiady przygotowane w ramach pracy domowej.
2. Nauczyciel podsumowuje efekty działań poszczególnych zespołów.

CZĘŚĆ PODSUMOWUJĄCA

1. Nauczyciel ustawia na środku sali worek. Zaprasza wybranych uczniów, aby wyjęli z worka po jednym rekwizycie i opowiedzieli, co wylosowali i jaki jest związek tego przedmiotu z Białoleką.
Rekwizyty w worku: winogrona, ser gouda, kostka drożdży, łopata, zdjęcie wierzby, zdjęcie krowy (czarno-białej, tzw. krasuli), kartka ze słowem TERPA, kostka brukowa, zdjęcie wału przeciwpowodziowego.
2. Nauczyciel informuje uczniów, że na następnej lekcji klasa uda się na wycieczkę rowerową, której celem będzie poszukiwanie śladów wielokulturowej historii Białoleki. Na wycieczce przydatny będzie telefon z dostępem do internetu, bezpłatną aplikacją Kahoot! i czytnikiem kodów QR (uczniowie będą mogli wykonywać zadania w parach).
3. Nauczyciel zapisuje na tablicy adres strony internetowej (<https://google.com/maps/Pse9EvhdCaMop2MQ7>), na której uczniowie będą mogli sprawdzić trasę wycieczki.

4. Praca domowa.

Na podstawie dotychczas zdobytej wiedzy (praca w zespole) przygotuj się do roli jednego z przewodników klasowej wycieczki.

LEKCJA 3.**WYCIECZKA KLASOWA:**

W poszukiwaniu śladów wielokulturowej historii Białotęki

CZĘŚĆ WSTĘPNA

1. Nauczyciel omawia z uczniami trasę wycieczki oraz informuje, że na poszczególnych jej etapach będą mogli wcielić się w przewodników (odpowiednio do zadań realizowanych w czasie poprzednich lekcji). Przypomina też uczniom, że w czasie wycieczki ich zadaniem będzie dokumentowanie śladów wielokulturowej przeszłości Białotęki.

CZĘŚĆ GŁÓWNA**PLAN WYCIECZKI**

1. Grób Hermana Mayera i Józefa Labeya (cmentarz przy ul. Józefa Mehoffera w Warszawie):
 - odczytanie i przetłumaczenie inskrypcji na nagrobkach;
 - odczytanie nekrologu Józefa Labeya, źródło: „Kurier Warszawski”, 1856 rok, nr 129.
2. Pozostałości fabryki Henryka Bienenthala (ul. Klasyków 10 w Warszawie) zbudowanej przed ponad stu laty – analiza planu budynku (wydruk planu sytuacyjnego oraz przekroju urbanistycznego terenu fabryki, m.in. wyszukanie domu portiera oraz dawnego magazynu spirytusowego).
3. Miejsce rozstrzelania 80 żydowskich robotników przymusowych i ich rodzin

w październiku 1942 r. (na tyłach komisariatu białotękiej policji) – odnalezienie w terenie, a następnie zaznaczenie na planie obszaru, na którym znajdował się niemiecki obóz pracy dla Żydów, oraz miejsca egzekucji 80 robotników żydowskich i ich rodzin (**załącznik nr 9**).

4. Przejazd odcinkiem wału przeciwpowodziowego wybudowanego w latach 1941–1942 przez żydowskich robotników przymusowych.
5. Pałac z gliny zbudowany przez Tadeusza Mostowskiego (tzw. oficyna).
6. Dom kolonistów olęderskich zbudowany na tzw. terpie (ul. Kępa Tarchomińska 14).

CZĘŚĆ PODSUMOWUJĄCA

1. Nauczyciel rozdaje uczniom kody QR i prosi o zeskanowanie ich za pomocą bezpłatnej aplikacji. Uczniowie samodzielnie lub w parach rozwiązują quiz przygotowany za pomocą programu Kahoot! Pro (kod ważny jest przez 30 dni). Jeżeli uczniowie nie mają telefonów z dostępem do internetu, zadanie to można wykonać po powrocie do szkoły.
2. Praca domowa. Przygotujcie prezentację multimedialną na jeden z podanych tematów:
 - *Pozostałości osadnictwa olęderskiego i niemieckiego na terenie Białotęki,*
 - *Pozostałości osadnictwa francuskiego na terenie Białotęki,*
 - *Pozostałości osadnictwa żydowskiego na terenie Białotęki.*
 Zadanie możecie wykonywać w 2–3-osobowych zespołach. Wykorzystajcie zdjęcia zrobione w czasie wycieczki klasowej. Prace mogą zostać opublikowane na stronie internetowej szkoły w zakładce *Prace uczniów*.

Załącznik nr 1.

Załącznik nr 2.

Instrukcja

Instrukcja

1. Skopiuj treść inskrypcji.
2. Otwórz Tłumacz Google.
3. W lewym oknie (na górnym pasku narzędzi) wybierz opcję WYKRYJ JĘZYK i wklej w pole tekstowe treść skopiowanej inskrypcji.
4. W prawym oknie (na górnym pasku narzędzi) wybierz język polski.
5. Skopiuj przetłumaczony tekst.
6. Wklej tekst w języku polskim do dokumentu, który możesz edytować. Tekst zapisuje się automatycznie.

Załącznik nr 3.

Zadanie dla grupy I (uczniowie o numerach w dzienniku 1–10)

Za pomocą tłumacza internetowego przetłumacz napis umieszczony na pomniku. Jakiej narodowości była osoba, która spoczywa na tarchomińskim cmentarzu?

Znajdź w przeglądarce internetowej i uruchom aplikację Google Tłumacz.

**Ici repose
Joseph Labey
né à Avenay (France)
fondateur des vignes
de Tarchomin
mort le 18 Mai 1856
à l'âge de 47 ans**

Nagrobek Józefa Labeya
na cmentarzu przy ul. Józefa
Mehoffera w Warszawie.

Załącznik nr 4.

Zadanie dla grupy II (uczniowie o numerach w dzienniku 11–19)

Za pomocą tłumacza internetowego przetłumacz napis umieszczony na pomniku. Jakiej narodowości była osoba, która spoczywa na tarchomińskim cmentarzu?

Znajdź w przeglądarce internetowej i uruchom aplikację Google Tłumacz.

**Hier Ruht in Gott
unser Innigstgeliebter Bruder
Herman Mayer
Geboren 6 Dez. 1872
Gestorben 23 Juli 1899**

Nagrobek Hermana Mayera
na cmentarzu przy ul. Józefa
Mehoffera w Warszawie.

Załącznik nr 5.

Karta pracy dla grupy I – Osadnicy holenderscy (Olędrzy)

Zapoznajcie się z tekstem i odpowiedzcie na pytania.

Olędrzy to osadnicy holenderscy, najczęściej **wyznania mennonickiego**¹, którzy w połowie XVI w. z powodu prześladowań religijnych opuścili Holandię i szukali przyjaznego miejsca do zamieszkania. W Polsce istniała od 1573 r. wolność wyznania, dlatego właśnie tu skierowali swoje kroki. Przybycie Holendrów na ziemię polskie było spowodowane także względami gospodarczymi. Umieili oni gospodarować na terenach dotychczas bezużytecznych, zalewanych przez rzeki. W związku z tym osiedlano ich m.in. na ziemiach położonych wzdłuż Wisły. Od 2. połowy XVIII w. Holendrzy osuszali podmokłe tereny **Kępy Tarchomińskiej**. Miejscowa ludność miała trudność z wymówieniem słowa Holender, dlatego przybyszy z Niderlandów nazywano Olędrami.

Holendrzy byli wolnymi ludźmi, nie obowiązywała ich pańszczyzna. Kiedy pojawiali się na jakimś terenie, podpisywali umowę (**kontrakt**) z właścicielem gruntów, najczęściej na okres 40 lat, w której zobowiązywali się, że w wyznaczonym terminie osuszą wskazany obszar. Inną ich powinnością zapisaną w kontrakcie było naprawianie bruku na Starym Mieście w Warszawie. Osadnicy otrzymywali kawał podmokłej ziemi, na której zakładali wsie. Przez pierwszych 5–7 lat byli zwolnieni z podatków, później płacili czynsz (opłatę pieniężną) właścicielowi ziemi za jej wynajem.

Holenderscy osadnicy byli niezwykle pracowici. Kopali rowy i stawy melioracyjne, a uzyskaną ziemię wykorzystywali do budowy niewielkich wałów przeciwpowodziowych i usypywania pagórków (**tzw. terpów**), na których wznosili domy (zagrody). Całe gospodarstwo mieściło się w jednym budynku, który stawiano bokiem do rzeki. Poszczególne jego części były rozmieszczone w ściśle określonej kolejności: część mieszkalna, obora, a na końcu – stodoła. W czasie częstych powodzi woda przepływała najpierw przez dom, a następnie przez pomieszczenia gospodarcze, usuwając nieczystości, które na końcu przedostawały się na pola i je nawożyły.

Wzdłuż wałów przeciwpowodziowych, rowów i stawów melioracyjnych Holendrzy sadzili topole i **wierzby** – w ten sposób powstawał **typowo mazowiecki krajobraz**. Drzewa te wyciągały korzeniami wodę, a korzenie wzmacniały grunt przed rozmyciem. Co pięć lat wierzby ogławiano, czyli ścinano wszystkie gałęzie, które wykorzystywano do budowy ogrodzeń.

Holenderscy osadnicy uprawiali zboże, zakładali sady i hodowali łaciate krowy (**tzw. krasule**, nazywane również holenderkami), które przyjechały do Polski dopiero z Olędrami. Zajmowali się także produkcją serów. Smaczną pamiątką po ich pobycie nad Wisłą są dostępne w sklepach **sery gouda i edamski**.

Po upadku państwa polskiego Olędrzy przenieśli się do Rosji, na zaproszenie carycy Katarzyny II, gdzie zajmowali się m.in. osuszaniem dolnego biegu Dniepru.

¹ Nie uznawali władzy innej niż boska oraz odmawiali służby wojskowej.

1. Kim byli Olędrzy? (zob. tekst – akapity 1., 2.)

.....

2. Kiedy i z jakich przyczyn Olędrzy osiedlili się w Polsce? (zob. tekst – akapity 1., 2.)

.....

.....

.....

3. Czym się zajmowali Olędrzy? (zob. tekst – akapity 2., 3., 5.)

.....

.....

4. W jaki sposób Olędrzy wznosili swoje zabudowania? (zob. tekst – akapit 3.)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

5. Co wspólnego mają Olędrzy z serami, łaciatymi krowami oraz brukowanymi ulicami Starego Miasta w Warszawie? (zob. tekst – akapity 2., 5.)

sery gouda –

łaciate krowy –

brukowane ulice Starego Miasta w Warszawie –

.....

6. Co się stało z Ołędrami po upadku państwa polskiego? (zob. tekst – akapit 6.)

.....

.....

7. Odszukajcie na współczesnym planie Białoleki miejsca osiedlania się Holendrów.

1. Kępa Tarchomińska	6. Nowe Świdry
2. Dąbrówka	7. Stare Świdry
3. Henryków	8. Tereny nad Kanalem Brudnowskim i Kanalem Żerańskim
4. Piekietko	9. Winnica (wydmy)
5. Żerań	10. Wydmy na wysokości ul. Milenijnej i ul. Ceramicznej

Podkreście właściwe dokończenie zdania.

Miejsce osiedlenia się Holendrów na terenie Białoleki oznaczono na planie kolorem:

- a) zielonym. b) niebieskim. c) fioletowym. d) różowym.

Załącznik nr 6.

Karta pracy dla grupy II – Osadnicy niemieccy**Zapoznajcie się z tekstem i odpowiedzcie na pytania.**

Po III rozbiorze Polski osadników holenderskich zastąpili koloniści pochodzący z Prus i przeludnionych terenów Niemiec. Od przybyszów z Holandii **różnili się** językiem, kulturą, wyznaniem (byli ewangelikami) i zwyczajami. Pomimo to **nazywano ich mylnie Oledrami**. Błąd wynikał z tego, że osadnicy z Niemiec zakładali nowe wsie (kolonie) na identycznych zasadach jak ich poprzednicy (cieszyli się wolnością osobistą, nie podlegali pańszczyźnie, za wynajmowaną ziemię uiszczali opłatę pieniężną). Te korzystne zasady osiedlania się nazwane zostały prawem holenderskim. Przybyli na Białotę Niemcy **zasiedlali tereny** wzdłuż Wisły, Kanału Bródnowskiego i Kanału Żerańskiego. Ich **podstawowym zajęciem** było osuszanie podmokłych łąk i obszarów zalewanych przez rzekę. Osady niemieckie były samowystarczalne. Zamieszkiwali je przedstawiciele różnych rzemiosł. Cudzoziemcy szybko asymilowali się jednak z miejscową ludnością. Zawierano międzykulturowe małżeństwa, czego dowodzą spolszczone nazwiska na nagrobkach.

Ponad stuletnią historię pokojowego współistnienia przerwała II wojna światowa. W 1941 r. władze III Rzeszy **wysiedliły** zamieszkujące Białotę osoby pochodzenia niemieckiego do Wielkopolski, a następnie – do Niemiec.

Na terenie dzielnicy pozostało niewiele **śladów osadnictwa** niemieckiego. Należą do nich drewniane domy stawiane prostopadle do drogi, z oknami wychodzącymi na południe. Cennym świadectwem tamtego okresu są cmentarze ewangelickie, a właściwie zapomniane, zarośnięte i zniszczone ich pozostałości, które odnaleźć można na **Kępie Tarchomińskiej**, **Brzezinach** (przy ulicy Kamykowej) oraz **Augustówku**¹ (przy skrzyżowaniu ulic Mańkowskiej i Ruskowy Bród). W tej ostatniej lokalizacji utworzono Miejsce Pamięci Osadników Ewangelickich w Białote, gdzie zgromadzono większość ocalałych i odrestaurowanych nagrobków pochodzących z obszaru dzielnicy. Pomniki z inskrypcjami wykonanymi w języku niemieckim można napotkać także na terenie dzisiejszego cmentarza przy ulicy Mehoffera.

¹ Kępa Tarchomińska, Brzeziny, Augustówek – nazwy osiedli (wcześniej osad) położonych na terenie dzielnicy Białoteka.

1. Kiedy i dlaczego osadnicy niemieccy przybyli na tereny Białoleki?
(zob. tekst – akapit 1.)

.....

.....

.....

.....

2. Dlaczego błędnie nazywano ich Olędrami? (zob. tekst – akapit 1.)

.....

.....

.....

3. Czym się zajmowali osadnicy niemieccy? (zob. tekst – akapit 2.)

.....

.....

4. Co się stało z osadnikami w czasie II wojny światowej? (zob. tekst – akapit 3.)

.....

.....

.....

5. Jakie ślady pozostały po Niemcach? (zob. tekst – akapit 4.)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

6. Odszukajcie na współczesnym planie Białoteki miejsca zamieszkiwane przez osadników niemieckich.

Podkreście właściwe dokończenie zdania.

Miejsca zamieszkiwane przez osadników niemieckich na terenie Białoteki oznaczono na planie kolorem:

- a) zielonym. b) niebieskim. c) fioletowym. d) różowym.

Załącznik nr 7.

Karta pracy dla grupy III – Osadnicy francuscy**Zapoznajcie się z tekstami źródłowymi i odpowiedzcie na pytania.****Tekst źródłowy nr 1.****O winnicach na wydmach piaszczystych**

Podania dzieiów naszych świadczą, że w Polsce, kilką nawrotami *Winnice* zakładane były. Sądzić można, iż do ich opustoszenia i upadku, częstych wojen skutki przyłożyły się [...]. Ale kiedy, iak teraz czarowny widok w Tarchominie przekonywa, na pagórkach lotnego piasku, ku południowi obróconych, na których nie iść lecz brnąć po łytki trzeba; gdzie naga wydma, żadną trawką nie rozweselona, i do żadnego użytku dotąd nie zdalna, tylko pyłem od wiatrów roznoszonym, pola okoliczne zalegała; kiedy na takiej pustyni, dziś, pod surowem niebem naszym, zimy twarde, mianowicie ostatnią przetrwawszy, w 3cim i 4tym roku po ich zasadzeniu najpiękniejsze winne krzewy, bujnie rosną i okrywaią się obfitemi gronami, które doskonale dojrzewaią; kiedy przy tem i inne drzewa fruktowe, a nawet *figi* utrzymują się i iuz słodki swój owoc wydały; godne iest zapewne to zjawisko szczególniejszego zastanowienia i opisu. Obszerny opis nadaiący właścicielom sposobność korzystnego użycia najnieużyteczniejszych piasków, umieszczony będzie w gazetach Warszawa:

„Kurjer Warszawski” 1828, nr 155 (pisownia oryginalna).

Tekst źródłowy nr 2.**Ucznie u Winiarzy**

Niżej podpisany, chcąc odpowiedzieć zarazem, wielorakim zapytaniom, do zawiadującego w Tarchominie przesyłanym; a przytem uniknąć potrzeby, dla niego chlubnej, ale kosztownej korespondencji; ma zaszczyt oświadczyć, że Ucznie mogą być przyjmowani przy winnicach tutejszych [...]. Ucznie będą robić i nabywać wiadomości, iak przygotować wydmy piaszczyste, sadzić w nich, chodować, obrzynać, szczepić, zachować na zimę krzewy winne i owocowe; przechowywać przez kilka miesięcy winogrona; tłoczyć z nich iagod wino; prowadzić lub wstrzymywać iego robotę, według najświeższych udoskonaleń. W porach wolnych od pracy na winnicach, użyci i oswaiani będą z czynnościami gospodarskiemi; z rozmaitemi narzędziami do uprawy rządowej warzyw, roślin olejnych, farbierskich i traw różnych; z działaniami machin do młócenia, rżnięcia siewki, mycia i kraiania warzyw, robienia maczki i syropu z kartofli; z chodowaniem bydła Tyrolskiego i Żuławskiego, oraz owiec Hiszpańskich [...].

(podpisano) Kierski Rządca.

„Kurjer Warszawski” 1828, nr 156 (pisownia oryginalna).

Tekst źródłowy nr 3.**Z prasy polskiej**

W *Czytelniku dla wszystkich* znajdujemy ciekawą notatkę o winnicach w dawnej Polsce. Jakkolwiek trudno podzielać zdanie, aby możliwa u nas była uprawa wina na większą skalę, ku czemu zdaje się mało sprzyjać sam klimat i rodzaj gleby, jednakże nie od rzeczy będzie zanotować, iż zdawna czynione u nas były usiłowania w tym kierunku. Same nawet nazwy wielu miejscowości, jak „Winiary”, „Winna Góra”, „Winnica” i t.p. wskazują na uprawę w naszym kraju winnej latorośli. [...] Wreszcie w latach 1829 i 1830 winne latorośle, zasadzone w Tarchominie, w Więzownej, w dobrach hr. Mostowskiego, w Warszawie w ogrodzie Botanicznym i w Marymoncie w Instytucie agronomicznym piękny plon wydały, a wino, z nich wytłoczone, nie okazało się nawet cierpkie. [...]

Lector.

„Kurjer Warszawski” 1899, nr 171 (pisownia oryginalna).

Tekst źródłowy nr 4.

Hrabia Tadeusz Mostowski (1766–1842) był właścicielem Tarchomina¹. W skład tej dużej posiadłości ziemskiej wchodziło kilkanaście wsi położonych na terenie dzisiejszej Białołąki. Mostowski należał do aktywnych działaczy Sejmu Wielkiego, poparł uchwalenie Konstytucji 3 maja oraz propagował jej idee. Brał udział w powstaniu kościuszkowskim.

Odziedziczone po ojcu dobra we Francji zapewniały mu dostatnie życie. Dzięki temu mógł rozwijać własne zainteresowania w zakresie rolnictwa, przemysłu i administracji. Przykładem jego aktywności w tym obszarze było sprowadzenie do Tarchomina w 1802 r. kilku rodzin chłopów francuskich. Z ich pomocą chciał propagować wśród własnych poddanych postęp w rolnictwie. Francuzi mieli założyć kilka wzorcowych gospodarstw. Prawdopodobnie z ich działalnością należy łączyć powstanie na Tarchominie dwóch winnic. Pierwsza położona była na terenie dzisiejszego lasu między cmentarzem a Urzędem Gminy (na wysokości ul. Milenijnej i Ceramicznej). Z kolei druga, znacznie mniejsza, mieściła się na terenie obecnego os. Winnica, skąd najprawdopodobniej wywodzi się jego nazwa. Ich założycielem mógł być Józef Labey, którego nagrobek znajduje się na cmentarzu przy ul. Mehoffera.

Inne wyjaśnienie obecności Francuzów na Białołące wiąże się z wybudowaniem na początku XIX w. przez hrabiego Mostowskiego w swoim tarchomińskim majątku pałacu z gliny. Technologia ta w tamtym czasie była na Mazowszu nieznaną. W związku z tym należało sprowadzić budowniczych z Francji, którzy specjalizowali się we wznoszeniu takich budowli. Jednopiętrowy pałac z mieszkalnym poddaszem, nazwany oficyną, istnieje do dzisiaj.

Po utworzeniu Królestwa Polskiego w 1815 r. Tadeusz Mostowski pełnił ważne funkcje państwowe, m.in. objął urząd ministra w Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych i Policji. Po upadku powstania listopadowego, w którym nie brał udziału, wyjechał na stałe do Francji.

¹ Tarchomin – jedno z osiedli na Białołące (wcześniej osada).

Tekst źródłowy nr 1.

1. Gdzie w Tarchominie zakładano winnice? Na jakich glebach?

.....

.....

Tekst źródłowy nr 2.

2. Czy nauka zawodu winiarza cieszyła się dużym zainteresowaniem?

.....

3. Czego uczyli się młodzi ludzie, którzy odbywali praktyki w winnicach?

.....

.....

.....

.....

Tekst źródłowy nr 3.

4. Kto według tekstu źródłowego był założycielem winnic na Białolece?

.....

Tekst źródłowy nr 4.

5. Dlaczego Tadeusz Mostowski sprowadził do Tarchomina francuskich osadników?
Wymień dwie przyczyny.

.....

.....

.....

.....

6. Jaki ważny urząd państwowy pełnił hrabia Tadeusz Mostowski?

7. Odszukajcie na współczesnym planie Białoleki miejsca, gdzie w 1. połowie XIX w. istniały winnice.

1. Kępa Tarchomińska	6. Nowe Świdry
2. Dąbrówka	7. Stare Świdry
3. Henryków	8. Tereny nad Kanalem Brudnowskim i Kanalem Żerańskim
4. Piekietko	9. Winnica (wydmy)
5. Żerań	10. Wydmy na wysokości ul. Milenijnej i ul. Ceramicznej

Podkreście właściwe dokończenie zdania.

Miejsca, gdzie w 1. połowie XIX w. istniały winnice, oznaczono na planie współczesnej Białoleki kolorem:

- a) zielonym. b) niebieskim. c) fioletowym. d) różowym.

Załącznik nr 8.

Karta pracy dla grupy IV – Osadnicy żydowscy**Zapoznajcie się z tekstem i odpowiedzcie na pytania.**

Ludność żydowska osiedlała się na terenie dzisiejszej dzielnicy Białoleka od XIX w. Najwięcej Żydów mieszkało w Żeraniu, Piekielku, Henrykowie i Dąbrówce – osadach położonych wzdłuż ul. Modlińskiej (głównego szlaku komunikacyjnego). Przybysze zajmowali się głównie handlem, prowadzili składy z materiałami budowlanymi, piekarnie, domki letniskowe, zakłady krawieckie, karcznię oraz rzeźnię. Jedną z najważniejszych postaci w historii Białoleki był Henryk Bienenthal, przedsiębiorca pochodzenia żydowskiego, który w latach 1902–1904 zbudował przy dzisiejszej ul. Klasyków 10 fabrykę produkującą drożdże dla warszawskich piekarni. Ubocznym produktem wytwarzania drożdży był spirytus. Otwarcie fabryki stało się impulsem do szybkiego rozwoju i urbanizacji najbliższej okolicy, którą na cześć pierwszego właściciela drożdżowni nazwano Henrykowem.

Do dzisiaj zachowało się niewiele śladów osadnictwa żydowskiego na terenie Białoleki. Należy tutaj wymienić ponad 100-letnie zabudowania po fabryce Henryka Bienenthala, uznawane za jeden z najcenniejszych zabytków północnej Warszawy. Mniej znana jest historia białoleckiego odcinka wału przeciwpowodziowego, który został wybudowany w czasie okupacji niemieckiej.

W okresie międzywojennym Białoleka trzy razy w roku była zalewana przez powódzie. W ich trakcie woda docierała aż do ul. Modlińskiej. W czasie okupacji Niemcy dążyli do wykorzystania terenów nadrzecznych w rolnictwie. W 1940 r. przygotowali plan budowy infrastruktury przeciwpowodziowej. W tym celu założyli w Tarchominie obóz pracy przymusowej, do którego w 1941 r. skierowano ludność żydowską z getta warszawskiego, a rok później – 350 Żydów pochodzących z terenów Białoleki i Jabłonny oraz kilkanaście osób z likwidowanego getta w Otwocku. Według badań Krzysztofa Gutowskiego obóz znajdował się na terenie dzisiejszej trasy Mostu Północnego, w pobliżu skrzyżowania z ul. Myśluborską¹. Przechowywani tam więźniowie wybudowali odcinek wału przeciwpowodziowego między Żeraniem a Jabłonną. Obóz został zamknięty w maju 1943 r. Kilka miesięcy wcześniej, w październiku 1942 r., niemieccy żandarmi rozstrzelali w pobliżu obozu (obecnie niezagospodarowany teren za komisarzatem białoleckiej policji) 80 osób – robotników przymusowych i ich rodziny, w tym dzieci. W 1949 r. zwłoki zamordowanych ekshumowano i przeniesiono na cmentarz żydowski przy ul. Okopowej w Warszawie.

¹ K. Gutowski, *Egzekucja w Piekielku*, <http://mieszkaniec.pl/egzekucja-w-piekielku/> [dostęp: 23.07.2019].

1. Czym zajmowali się Żydzi? (zob. tekst – akapit 1.)

.....

.....

.....

.....

2. Skąd pochodzi nazwa Henryków? (zob. tekst – akapit 1.)

.....

.....

.....

.....

.....

3. Co pozostało po osadnikach żydowskich? (zob. tekst – akapity 2., 3.)

.....

.....

.....

.....

4. Kiedy i kto zbudował białolecki odcinek wału przeciwpowodziowego? (zob. tekst – akapit 3.)

.....

.....

.....

.....

.....

5. Odszukajcie na współczesnym planie Białoleki miejsca, które zamieszkiwała ludność żydowska.

Podkreście właściwe dokończenie zdania.

Miejsca zamieszkania Żydów na terenie Białoleki oznaczono na planie kolorem:

- a)** zielonym. **b)** niebieskim. **c)** fioletowym. **d)** różowym.

Załącznik nr 9.

Mapa

Zaznacz przypuszczalne miejsce obozu pracy i miejsce egzekucji pracowników żydowskich w październiku 1942 r.

